

Ας ασχοληθούμε επιτέλους με κάτι σοβαρότερο από τη γλώσσα.

εξ αφορμής

Γλωσσικά ομοιώματα

του **Σπύρου Α. Μοσχονά**

Μία βδομάδα πριν από τις εκλογές του Οκτωβρίου, ο Προφήτης μίλησε. Και είπε στους ψηφοφόρους: Αυτός ο «ξενότροπος κομματάρχης» που τον προορίζουν για πρωθυπουργό δεν μπορεί να ξεχωρίσει το «πηλίκον» από το «πηλίκιο». Μπερδεύει τις «κάλπες» με τις «κάλτσες». Σ' αυτόν, έναν «ανελλήνιστο» που δεν ξέρει «πού βρίσκονται τα γλωσσικά σύνορα της ελληνικής ετερότητας» θα εμπιστευτούμε τα γεωγραφικά μας σύνορα; Αυτός κάνει μόνο για «κανένα Βέλγιο ή Λουξεμβούργο», κράτη «με γλώσσα (και συνείδηση) δίχως ετερότητα». Είναι ικανός να ξεπουλήσει τη χώρα. Η γλωσσική απώλεια «δεν μπορεί να μετρηθεί παρά και με εδαφική συρρίκνωση». Αποφράδες ημέρες μας περιμένουν, όπως εκείνες του 1920. Το «ιστορικό τέλος» του ελληνισμού πλησιάζει. Αυτά είπε ο Προφήτης ([«Η Καθημερινή» 27/9/2009](#)).

Οι οιωνοί, τα μαντικά σημεία που εξέτασε δεν ήταν άλλα από τα σαρδάμ στις ομιλίες του σημερινού πρωθυπουργού. Είναι πράγματι πολύ συνηθισμένο να φτιάχνουμε το ομοίωμα ενός προσώπου βασιζόμενοι στον τρόπο με τον οποίο μιλάει. Το θέμα αυτό μελετούν οι αμερικανίδες ανθρωπολόγοι της γλώσσας Judith Irvine και Susan Gal σ' ένα διάσημο άρθρο τους («Language ideology and linguistic differentiation», 2000). Ονομάζουν «εξεικόνιση» (iconization) αυτή τη διεργασία κατασκευής ενός γλωσσικού ομοιώματος. Η διαδικασία είναι απλή: Στην ομιλία ενός ατόμου ή μιας ομάδας εντοπίζουμε κάποια χαρακτηριστικά (λ.χ. μια ιδιαίτερη προφορά ή ορισμένα συστηματικά λάθη). Παραγνωρίζουμε κάθε άλλο στοιχείο της συμπεριφοράς των ατόμων που εξεικονίζουμε με τον τρόπο αυτό. Τα γλωσσικά χαρακτηριστικά παρουσιάζονται έτσι ως ουσιώδη. Είσαι έτσι γιατί έτσι μιλάς: αυτή είναι η απλή αρχή της γλωσσικής εξεικόνισης.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα εξεικόνισης είναι η καρικατούρα που θέλησαν να σχεδιάσουν προεκλογικά για τον Γιώργο Παπανδρέου οι πολιτικοί του αντίπαλοι. Μέσω της εξεικόνισης, τα γλωσσικά ολισθήματα αναδείχτηκαν σε ουσιώδη χαρακτηριστικά. Ο Γιώργος έγινε «Γιωργάκης», ένα «δυσλεκτικό» παιδί, άβουλο και ανεύθυνο, ένα αμερικανάκι. Αυτή την τακτική ακολούθησαν οι σατιρικές εκπομπές. Αυτήν εφάρμοσε και ο Προφήτης.

Το πιο ενδιαφέρον όμως είναι ότι ακόμη και όσοι άσκησαν κριτική στον Προφήτη αξιοποίησαν την ίδια ακριβώς λειτουργία της εξεικόνισης. Έτσι, η Κοινωνιολόγος ([«Τα Νέα», 10/10/2009](#)) επισημαίνει, πολύ σωστά, τις λογικές ανακολουθίες στον λόγο του Προφήτη και, με αφορμή την αναφορά του στο Βέλγιο και το Λουξεμβούργο, τον ρατσισμό του· στέκεται όμως υπερβολικά στα εννοιολογικά λάθη που διαπράττει ο Προφήτης (ο οποίος φέρεται να ταυτίζει τις λέξεις «έτερος» και «εαυτός»). Ο δε Διορθωτής (http://yannisharis.blogspot.com/2009/09/blog-post_28.html) ασχολείται αποκλειστικά με τα «ψιλορημάδια ελληνικά» του Προφήτη. Μοιάζει παράδοξο οι αντίπαλοί του να υιοθετούν τον τρόπο σκέψης εκείνου στον οποίο ασκούν κριτική,

παράδοξο που δείχνει πάντως πόσο διαδεδομένη είναι η λειτουργία της γλωσσικής εξεικόνισης.

Όσοι ενοχλούμαστε από τις καρικατούρες ας σκεφτούμε αν η γλωσσική εξεικόνιση πετυχαίνει ποτέ τίποτε περισσότερο από τούτο: να σκαρώνει καρικατούρες. Θα μπορούσαμε ν' ασχοληθούμε με σοβαρότερα ζητήματα αν καταφέραμε επιτέλους ν' απαλλαγούμε από την εμμονή μας στα γλωσσικά ομοιώματα.

ΕΞ ΑΦΟΡΜΗΣ
Του ΣΠΥΡΟΥ Α. ΜΟΣΧΟΝΑ

Γλωσσικά ομοιώματα

Μια βδομάδα πριν από τις εκλογές του Οκτωβρίου, ο Προφήτης μίλησε. Και είπε στους ψηφοφόρους: Αυτός ο «ξενότροπος κομματάρχης» που τον προορίζουν για πρωθυπουργό δεν μπορεί να ξεχωρίσει το «πλάκον» από το «πλάκιο». Μπερδεύει τις «κάλπες» με τις «κάλτσες». Σ' αυτόν, έναν «ανελλήνιο» που δετ ξέρει «πού βρίσκονται τα γλωσσικά σύττορα της ελληνικής ετερότητας», θα εμπιστευτούμε τα γεωγραφικά μας σύνορα; Αυτός κάνει μότο για «κατένα Βέλγιο ή Λουξεμβούργο», κράτα «με γλώσσα (και συνείδηση) δίκοω ετερότητα». Είναι ικατός να ξεπουλάσει τη χώρα. Η γλωσσική απόγνωση «δετ μπορεί να μετρηθεί παρά και με εδαφική συρρίκνωση». Αποφράδες ημέρες μάς περιμένουν, όπως εκείτες του 1920. Το «ιστορικό τέλος» του Ελληνισμού πλησιάζει. Αυτά είπε ο Προφήτης («Η Καθημερινή», 27/9/2009).

Οι οιωποί, τα μαντικά σημεία που εξέτασε, δετ ήταν άλλα από τα σαρδάμ στις ομιλίες του σημερινού πρωθυπουργού. Είναι πράγματι πολύ συνηθισμένο να φτιάχνουμε το ομοίωμα ενός προσώπου βασισμένοι στον τρόπο με τον οποίο μιλάει. Το θέμα αυτό μελετούν οι Αμερικανίδες ανθρωπολόγοι της γλώσσας Judith Irvine και Susan Gal σ' ένα διάσημο άρθρο τους («Language ideology and linguistic differentiation», 2000). Ονομάζουν «εξεικόνιση» (iconization) αυτή τη διεργασία κατασκευής ενός γλωσσικού ομοιώματος. Η διαδικασία είναι απλή: στην ομιλία ενός ατόμου ή μιας ομάδας εντοπίζουμε κάποια χαρακτηριστικά ή, π.χ. μια ιδιαίτερα προφορά ή ορισμένα συστηματικά λάθη). Παραγνωρίζουμε κάθε άλλο στοιχείο της συμπεριφοράς των ατόμων που εξεικονίζουμε με τον τρόπο αυτό. Τα γλωσσικά χαρακτηριστικά παρουσιάζονται έτσι ως ουσιώδη. Είναι έτσι γιατί έτσι μιλάς: αυ-

Πιέτ Μοντριάν (λεπτομέρεια).

Όσοι ενοχλούμαστε από τις καρικατούρες ας σκεφτούμε αν η γλωσσική εξεικόνιση πετυχαίνει ποτέ τίποτε περισσότερο από τούτο: να σκαρώνει καρικατούρες.

τή είναι η απλή αρχή της γλωσσικής εξεικόνισης.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα εξεικόνισης είναι η καρικατούρα που θύλησαν να σχεδιάσουν προεκλογικά για τον Γιώργο Παπανδρέου οι πολιτικοί του αντίπαλοι. Μέσω της εξεικόνισης, τα γλωσσικά ομοιώματα αναδείχθηκαν σε ουσιώδη χαρακτηριστικά. Ο Γιώργος έγινε «Γιωργάκης», ένα «δυσλεκτικό» παιδί, άβουλο και ανεύθυνο, ένα Αμερικανάκι. Αυτήν την τακτική ακολούθησαν οι σατιρικές εκπομπές. Αυτήν εφάρμοσε και ο Προφήτης.

Το πιο ενδιαφέρον, όμως, είναι ότι ακόμη και όσοι άσκησαν κριτική στον Προφήτη αξιοποίησαν τη ίδια ακριβώς λειτουργία της εξεικόνισης. Έτσι, η Κοινωνιολόγος («Τα Νέα», 10/10/2009) επισμαίνει πολύ σωστά, τις λογικές ανακολουθίες στον λόγο του Προφήτη και, με αφορμή την αναφορά του στο Βέλγιο και το Λουξεμβούργο, τον ρατσισμό του: στέκεται όμως υπερβολικά στα εννοιολογικά λάθη που διαπράττει ο Προφήτης (ο οποίος φέρεται να ταυτίζει τις λέξεις «έτερος» και «εαυτός»). Ο δε Διορθωτής (http://yan-nisharis.blogspot.com/2009/09/blog-post_28.html) ασχολείται αποκλειστικά με τα «ψιλορμμάδια ελληνικά» του Προφήτη. Μοιάζει παράδοξο οι αντίπαλοί του να υιοθετούν τον τρόπο σκέψης εκείνου στον οποίο ασκούν κριτική, παράδοξο που δείχνει, πάντως, πόσο διαδεδομένη είναι η λειτουργία της γλωσσικής εξεικόνισης.

Όσοι ενοχλούμαστε από τις καρικατούρες ας σκεφτούμε αν η γλωσσική εξεικόνιση πετυχαίνει ποτέ τίποτε περισσότερο από τούτο: να σκαρώνει καρικατούρες. Θα μπορούσαμε ν' ασχοληθούμε με σοβαρότερα ζητήματα αν καταφέραμε επιτέλους ν' απαλλαγούμε από την εμμονή μας στα γλωσσικά ομοιώματα.